

הבה לי בנים

וַתֵּרָא רַחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶה רַחֵל בְּאֶחָתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הֲבֵה לִי בָנִים וְאִם אֵין מִתָּה אֲנֹכִי: (בראשית לא א.)¹

וַיַּחַר אֶף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הַתַּחַת אֱלֹהִים אֲנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֶּנּוּ פְרִי בֶטֶן: (הפסוק הסמוך).²

מדרש תנחומא (בובר) וישב סימן יט – מה תעשה אהבה בצד קנאה

זה שאומר הכתוב: "כי עזה כמות אהבה, קשה כשאל קנאה" (שיר השירים ח ו). "עזה כמות אהבה" - אהבה שאהב יעקב לרחל, שנאמר: "ויאהב יעקב את רחל" (בראשית כט יח).³ "קשה כשאל קנאה" - שקנאת רחל באחותה. ומה תעשה אהבה בצד קנאה!⁴

מדרש תנחומא (בובר) ויצא סימן יט – זעקת רחל⁵

"ותרא רחל כי לא ילדה ליעקב וגו' ואם אין מתה אנכי" (בראשית ל א) - אמרו רבותינו: מכאן אתה למד, שכל מי שאין לו בנים חשוב כמות, שכתוב בחנה: "ה' ממית ומחיה" (שמואל א ב ו).⁶ אלא כך אמרה חנה: עד שלא נתן לי בן הייתי מן המתים, עכשיו שנתן לי בן נמנית עם החיים. אמרה רחל ליעקב: "הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי".⁷

¹ לאחר שלא יולדת ארבעה בנים, ולא חוסכת בתיאור שמותם את הבעת שמחתה והודאתה וחיזוק הקשר שלה עם יעקב: ראובן – ראו בן, שמעון – שמע ה', לוי – ילווה אלי אישי, יהודה – אודה לה', (כבר העיר מי שהעיר שהאמהות הן שנותנות שמות לבנים, יעקב לא נותן שם לאף בן, השווה עם מתן שמות אחרים בתנ"ך, כולל שמות האבות. וכל היודע דבר חכמה על נושא זה, אנה יחיש שמועתו לרוות בה צימאוננו), גוברת קנאתה של רחל באחותה-צרתה והיא פונה ליעקב בתביעה נואשת: הבה לי בנים! ולא, אין טעם בחיי.

² איך הפכה האהבה הגדולה של יעקב לרחל לכעס כה גדול ביניהם! זו האהבה שהמדרש אומר עליה: "ויאהב יעקב את רחל. שמשעה שראה אותה על הבאר נקשרת נפשה בנפשו" (שכל טוב (בובר) בראשית כט יח). לכעס זה הקדשנו דף מיוחד בשם [יעקב ורחל – השבר הגדול](#). כאן, נמשיך בכמיהתה של רחל לילד. אחרי הכעס בא הפיתרון, זמני לפחות, לאחוז בדרכו של אברהם, ולהיבנות מאישה משנית, ככתוב בפסוק הסמוך: "ותאמר הנה אמת בלתי בלתי אלהי ותלד על ברכי ואבנה גם אנכי ממנה". ראו מדרש בראשית רבתי ויצא שמדגיש את ההבדל בין השפחות, שבעוד שזלפה הייתה מלכתחילה שפחה ליעקב, בלהה הייתה שפחת רחל: "שהיה יודע (לבן) שיעקב אהבה אהבה יתירה והיה יודע שיעקב לא יצערנה". אבל סופו של דבר, נבנתה רחל מבלהה, בדומה לשרה מהגר. ואנו רוצים לחזור לנושא שלנו, לקריאתה הנואשת של רחל: הבה לי בנים ותגובתו של יעקב.

³ ובגין אהבה זו מוכן היה יעקב לעבוד בתחילה שבע שנים ואח"כ להתחייב לשבע שנים נוספות, סה"כ ארבע עשרה שנים. לצד האהבה האבסולוטית, הכתוב גם לא מסתיר את האהבה היחסית, בהשוואה עם לאה ככתוב: "ויאהב גם את רחל מלאה" (בראשית כט ל). ראו דברינו [רחל ולאה](#) אחיות בפרשה זו.

⁴ אי אפשר להפריד בין שני הרגשות מהעזים ביותר של נפש האדם: אהבה וקנאה. אי אפשר לה רחל להמשיך לאהוב את יעקב מצד אחד, ולקנא קנאה כה גדולה, בגין חוסר פרי בטן, באחותה-צרתה, מצד שני. סופה של הקנאה לפגוע באהבה – ומה תעשה אהבה בצד קנאה! השווה עם אלימלך, חנה ופנינה, שם נראה שלא נפגמו יחסיה של חנה עם אלימלך. ראו עוד המדרש המדרש שם על עוד אהבות וקנאות עזות כמות וקשות כשאלו כמו אהבת דוד ויונתן מול קנאת שאול בדוד, אהבת יעקב ליוסף מול קנאת האחים בו. זו האחרונה היא אגב סיבת מיקום המדרש בפרשת וישב הבעל"ט; ושם גם שנאה ולא רק קנאה והביטוי על אהבה שהיא "יותר מד". ראו דברינו [עזה כמות אהבה, קשה כשאל קנאה](#), בפרשת וילך, על קנאת משה ביהושע תלמידו ממשכו.

⁵ מדרש זה מכיל בתמצית את המוטיבים העיקריים של הנושא שבחרנו: קובלנתה של רחל, תשובתו החריפה של יעקב ואחרית הדבר. נראה מדרש זה ברצף ובשלמות ונרחיב בחלק מהנושאים והמוטיבים בהמשך.

⁶ וכאילו יש בעיה בפסוק, מדוע ממת קודם ומחיה אח"כ, הרי אין זה הסדר בטבע. על כורחך, שהכוונה למשהו אחר; למישהו או משהו שמת ואח"כ חי.

⁷ המדרש מקדים את חנה לרחל, אולי בשל הדרשה הנאה על הלשון "ממת ומחיה" שמקורו בתפילת חנה. אבל בגמרא נדרים סד ב (וכן הוא בעבודה זרה ה א), רחל היא המקור החשוב: "אמר ר' יהושע בן לוי: כל אדם שאין לו בנים חשוב כמות, שנאמר: הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי" (ושם גם עני, מצורע וסומא שחשובים כמת). ראו פירוש תורה תמימה שמביא את הגמרא בנדרים על הפסוק שלנו ומוסיף נופך משלו: "כי מרוצת החיים הוא כפתיל הנמשך מאבות לבנים, וזה שאין לו בנים הרי פתיל החיים שלו נפסק והוי כמת". ובלשון רס"ג בספר האמונות והדעות מאמר י שער הבנים: "ראו אנשים אחרים שישתדלו בבקשת הבנים, ואמרו שיש בזה שמחה לנפש ומחמד לעין וששון וגילה, ולולי הבנים לא היו בני אדם, ולא יתקיים העולם, והם הסגולה לאדם לעת הזקנה, והזוכרים אותו בטוב אחר מותו". ומהרש"א בגמרא נדרים שם מדגיש ש"מתה" איננו פועל, שאמות אם לא יהיו לי בנים, אלא שם תואר: "דליכא לפרושי שאמרה ואם אין אמות אנכי מתוך צער על שאין לי בנים ... אבל מתה הוא שם התואר. ואם אין - אני נקראת מתה על שאין לי בנים".

"ויחר אף יעקב ברחל" (בראשית ל ב), ורוח הקודש אומרת: "החכם יענה דעת רוח" (איוב טו ב), אמר יעקב לרחל: וכי אנטידיסר של הקב"ה אני?⁸ "התחת אלהים אנכי" (שם). א"ל הקב"ה: חייד! בלשון שאמרת התחת אלהים אנכי, בו בלשון בנה עומד ואומר לבניך: "התחת אלהים אני" (בראשית נ יט).⁹ אמרה לו: כך היה יצחק אביך עשה לרבקה אמך? לא היו שניהם עומדים ומתפללים זה כנגד זה, שנאמר: "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו" (בראשית כה כא).¹⁰ אף אתה, תתפלל עלי אל ה'. ואברהם זקנד, לא כך עשה לשרה? אמר לה: שרה הכניסה צרה לביתה. אמרה לו: אם כן, "הנה אמתי בלהה בוא אליה" (בראשית ל ג).¹¹

בראשית רבה מה ב פרשת לך לך – בנים הם בונים

"ותאמר שרי אל אברם הנה נא עצרני ה' מלדתי" (בראשית טז ב) – אמרה: יודעת אנא מהיכן היא מִפְּתִי,¹² לא כשם שהיו אומרים לי: קמיע היא צריכה! הַיְמוּס היא צריכה! אלא: "הנה נא עצרני ה' מלדתי".¹³ "אולי אֶבְנָה מִפְּנֵה" (שם). תְּנִי¹⁴: כל מי שאין לו בן, כאילו הוא מת, כאילו הוא הרוס. כאילו הוא מת: "ותאמר רחל אל יעקב הבה לי בנים וגו'". כאילו הרוס, שנאמר: "אולי אֶבְנָה מִפְּנֵה" – ואין בונים אלא את ההרוס.¹⁵

אגדת בראשית (בובר) פרק נב – רחל ויעקב מסיחים-מטיחים והקב"ה שומע

דבר אחר: הבה לי בנים. אמרה לו: אם מבקש אָתָּה, אני יולדת.¹⁶ כשביקשת, עשית צאן שִׁלְדוֹ, שנאמר: "ויחמו הצאן" (בראשית ל לט). דבר אחר: הבה לי בנים. אם תבקש אָתָּה, אני יולדת. עשה כשם שעשה יצחק אביך, שהיתה אשתו עקרה והתפלל עליה, שנאמר: "ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו" (בראשית כה כא).¹⁷

⁸ היום היינו אומרים: וכי משנה לקב"ה אני? אנטידיסר הוא שיבוש וצ"ל אנטיקיסר, כפי שמגיה שלמה באבר, היינו המשנה לקיסר. שעתידים בניו של יעקב מלאה והשפחות, לעמוד מול יוסף ולהתרפס לפניו ואף לשקר (אמנם מפני דרכי שלום) ולומר: "אֶבְיָךְ צָנָה לִפְנֵי מוֹתוֹ ... אֲנָא שָׂא נָא פְּשַׁע אֲחִיךָ וְחָטְאתָם כִּי רָעָה גְּמֻלְךָ" (בראשית נט-זיז). ראו דברינו [לו ישטמנו יוסף](#) בפרשת ויחי. והוא עונה להם במטבע הלשון שיעקב ענה לרחל המתייסרת: "התחת אלהים אנכי"? האם לא יכול יעקב לגלות דרך אישה משנית וכך ולהציע למשל שיתפלל עימה כפי שעשה אביו יצחק עם רבקה אימו? האם אין אמפטיה כזו גם משום דרכי שלום (בית)? ראו פירוש אלשיך: "כי הלא כמו זר נחשב, יחמץ לבבה במענה פיו".

¹⁰ מיצחק אביך, אומרת רחל, יש לך ללמוד להתפלל בעד אישה עקרה. ראו דברינו [עתיירה](#) בשבת תולדות ומקצת המדרשים שהבאנו על יצחק שהיה מתפלל לנוכח אשתו. אך דא עקא, היכן היא תפילתה של רחל? (במקרא אגב לא מוזכרת תפילת רבקה, רק במדרשים).

¹¹ עפ"י מדרש אחר, רחל קובלת על יעקב שלא התפלל לא רק כיצחק עבור רבקה, אלא גם כאברהם עבור שרה: "ותאמר אל יעקב הבה לי בנים. התפלל לפני המקום עלי כשם שעשה אברהם לשרה, ויצחק נמי לרבקה, כדכתיב: ויעתר יצחק לנוכח אשתו" (מדרש אגדה (בובר) בראשית ל א). אך מהמקרא לא שמענו על תפילת אברהם ושרה אלא על הפיתרון להיבנות דרך אישה משנית וכך אירע גם לרחל (שאולי בעקבותיו זכו שרה ורחל גם לבן משלהם). מעין סיוע מינורי לסערת רגשות ודיבורים קשים. האמנם כך, בפשטות, נעלמו הסערות והדיבורים הקשים ולא הותירו שום רושם או שריטות ביחסי יעקב ורחל?

¹² ובנוסחאות אחרות: סיבתי, היינו סיבת מכת עקרות.

¹³ שרה מקבלת את הדין משמים ואינה פונה לסמנים (הַיְמוּס) או קמיעות (השוו עם הדודאים של רחל). רחל לעומתה באה בתלונה שממנה, ועוד יותר מתשובתו של יעקב, אפשר להבין שהיא רואה בו מעין "כל יכול" (צדיק), במקום שתתפלל או שתקבל עליה דין שמים.

¹⁴ שנוי, תניא = משנה. לא מעט פעמים מופיע לשון "תני" או "שנוי" במדרש שאין לנו יודעים מקורו. אפשר שלשון זו ננקטת בדברי אגדה גם כאשר המקור איננו תנאי: משנה או תוספתא, אלא תלמוד או מדרשים אחרים? ראו המקורות למי שאין לו בן בהערה 7 לעיל.

¹⁵ מי שאין לו (לה) בנים, חשוב כמת, אך לא מת. הוא אדם הרוס, אך תמיד יש תקווה. ראו הפסוק באיוב יד ז: "כִּי יֵשׁ לְעַץ תִּקְוָה אִם יִפְרֹת וְעוֹד יִחְלִיף וְיִנְקָתוֹ לֹא תִחְדָּל" שנדרש על אברהם ושרה (בראשית רבה סא ב). כאן, יש הקבלה ברורה בין שרה שאומרת: "אולי אֶבְנָה מִפְּנֵה", ורחל האומרת: "וְאֶבְנָה גַם אֲנֹכִי מִפְּנֵה". בנים הם הבנין שיכול לקומם גם את ההרסות הכי קשות (אחרי עקרות או שכול). את המילים הבוטות של המקרא: הבה לי בנים! מרכז המדרש והופך לבקשה פשוטה וקורעת לב להיבנות ולא להיחשב כמת. האם מיהר יעקב לשפוט את רחל, שמע את המילים ולא שמע את הצלילים החבויים? את הטון שעושה את המוסיקה? האם ראה רק את הכעס ולא הבין את הכאב שגורם לו?

¹⁶ את כמו אתה. רחל אומרת ליעקב: אם רק תבקש ותילחם כמו שאתה יודע, כבר הייתי יולדת מזמן, כמו שהוא ממשיך ודורש בהשוואה עם הצאן.

¹⁷ וכן מפרש אבן עזרא על הפסוק: "הבה לי בנים - שתתפלל לשם כאשר עשה אביך". ובפירוש אברבנאל: "שהיה לו להתפלל אל אלהים על ענינה כמו שהתפלל אביו על רבקה. ואם הוא יעשה כן, שאין ספק שגם כן תוליד היא בנים כמו שילדה רבקה שהיתה גם כן עקרה". לרחל, יש אמונה גדולה ותמימה בכוחו של יעקב, שבא מאותו חלק "מסתורי" של המשפחה שנטש את חרן והלך לארץ כנען, להתפלל ולשנות את גורלה. היא רואה יום יום את תמימותו וצניעותו מבית, משולבת בחכמה וערמה כלפי העולם החיצוני בבית לבן ובעיר חרן. אם על כבשים הועילה תפילתו או חכמתו, מדוע לא יועילו אלה לעקור את עקרותה של אשתו האהובה שהיא "עיקר הבית"? (כינוי לרחל במדרשים רבים). ראו פירוש צרור המור שרחל בקשה מיעקב "שיסייעה בתפילתו ובהתחכמותו".

אמר לה יעקב: יצחק אבא, לא היה לו אלא אישה אחת, לפיכך התפלל עליה. אבל אני, יש לי ארבעה נשים.¹⁸ כבר ילדה לאה, אם לא תלד את - יולדת זו.¹⁹ אמרה לו: ואם אין אתה מבקש לעשות כיצחק אביך, עשה כשם שעשה אברהם זקניך, ששמע לשרה כשאמרה לו: הנה נא עצרני ה' מלדת (בראשית טו ב) - אף אתה: "הנה אמת בלהה בוא אליה" (בראשית ל ג). "ואבנה אנכי", אין אומר כך, אלא: "ואבנה גם אנכי", גם לרבות כשם שעשתה שרה.²⁰ אמר לו הקב"ה: כך אתה מחסד אותה ואומר לה התחת אלהים,²¹ חייך שאני מעמיד ממנה בן שיאמר לאחיו: "כי התחת אלהים אני" (בראשית נ יט).²²

הן מסיחין הדברים הללו,²³ כביכול הקב"ה מטה אזנו ושומע, וכותב דבריהם, שנאמר: "אז נדברו יראי ה' וגו' (מלאכי ג טו).²⁴ כיון שהרגיש הזמן, הוציא את ספר הזכרון וזָכְרָה, הוי: "ויזכור אלהים את רחל" (בראשית ל כב).²⁵

רמב"ן בראשית פרק ל - 26

¹⁸ הקדים כאן הדרשן את בלהה וזלפה שטרם נתנו ליעקב. ביקש להעצים את דברי יעקב הקשים לרחל ונמצא לא מדייק.

¹⁹ מדוע עונה לה ככה יעקב? איפה האמפטיה האנושית הבסיסית? ניאח במקרא: "ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן". באים מפרשים ומסבירים חרון אף זה, כמו רד"ק האומר: "לפיכך חרה אף יעקב לפי שתלתה הכח בו ולא באל אשר לו הכח והיכולת עד עקרה ילדה שבעה, והיא אמרה הבה לי בנים. אבל אם אמרה בקש רחמים עלי, צדקה במאמרה ולא חרה אפו בו". או כדברי פירוש צרור המור: "ואולי חרה ליעקב על שאמרה הבה לי בנים שנראה שהיתה עושה ממנו אלוה". אבל להעצים את כעסו של יעקב ולשים בפיו את המילים: אני לא צריך אותך, יש לי נשים פוריות אחרות! זאת למה? ואם כל זה אינו מספיק, ראו את המשך המדרש שם שרחל כנועה ומקבלת עליה את הדין. היא מבינה שלא אחותה "צדקת ממנה", היא מרגישה שיום מותה הולך ומתקרב ויעקב עונה לה בדברים קשים: "מה ראתה לומר הבה לי בנים? אלא שנתנבאת שהיא מתה במהרה, שנאמר: ואני בבאי מפדן מתה עלי רחל (בראשית מח ז). אמרה לו: תן לי בנים עד שלא אמות .. מיד ויחר אף יעקב וגו' - וכי יש אלהים שני שעושה כלום חוץ מרשותו? התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן - ממך מנע אבל ממני לא מנע, אלא כבר נתן לי בנים מלאה". אני בסדר, אומר יעקב, גם לאה בסדר, (גם זלפה ובלהה לפי הדרשן והמשך הסיפור בתורה), רק כך רחל יש פגם של עקרות. עד כדי כך שם המדרש מילים בפי יעקב! מדוע להשחיר פני יעקב? לא די במה שכתוב במקרא? לנושא קשה זה הקדשנו כאמור לעיל דף מיוחד בשם יעקב ורחל - השבר הגדול בפרשה זו.

²⁰ כאן, כאילו מסתדרים הדברים בפיתרון של לקיחת בלהה, בדומה להגר, ראו הערה 11 לעיל, אבל מיד המדרש חוזר לדברים הקשים שאמר יעקב ובא איתו בחשבון כפי שנראה מיד. שינה כאן המדרש מסדר הדברים במקרא, אולי באמת על מנת לענות על שאלתנו בהערה 11 ולהראות שהדברים לא הסתדרו. לא לפי שעה עכ"פ.

²¹ לחסד בארמית הוא לבזות או לבייש, ראו במילונים וכדוגמא המיוחס ליונתן במדבר כא לד. גם בעברית יכול השורש חס"ד להופיע במובן שלילי, ויקרא כ יז: "חסד הוא" בדיני עריות.

²² כך עונים לאישה, אשת נעורים עקרה, יעקב? לכל הביקורות שהמדרש לא חוסך מיעקב, מצטרפת גם זו, עד שאנו תמהים מה חמור יותר: תרמית אב בפרשה שעברה, או עינוי אישה עקרה? ראו בראשית רבה עא ז, שקדום למדרש אגדת בראשית, שם הדברים חריפים לא פחות ובנויים על פי הסדר שבמקרא: "ויחר אף יעקב ברחל - חכמי הדרום בשם ר' אלכסנדר דרחבא, בשם ר' אבא בר כהנא: החכם יענה דעת רוח (איוב טו ב) - זה אברהם: וישמע אברם לקול שרי. וימלא קדים בטנו - זה יעקב ... א"ל הקב"ה: כך עונים את המעיקות? חייך שבניך עתידים לעמוד לפני בנה. ויאמר התחת אלהים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן - ממך מנע, ממני לא מנע. אמרה לו: כך עשה אביך לאמך? לא חגר מותניו כנגדה? אמר לה: אבי, לא היה לו בנים, אבל אני יש לי בנים. אמרה לו: וזקנך לא היה לו בנים וחגר מותניו כנגד שרה? אמר לה: יכולה את לעשות כשם שעשתה זקנתי? אמרה לו: מה עשתה? אמר לה: הכניסה צרתה לתוך ביתה. אמרה לו: אם הדבר הזה מעכב: הנה אמת בלהה בוא אליה ואבנה גם אנכי. מה זו נבנית על ידי צרתה אף זו נבנית על ידי צרתה". כאן, בבראשית רבה, הדברים הם על הסדר שבמקרא. נראה שהיפוך סדר הדברים כפי שעשה מדרש אגדת בראשית, השמת הדברים הקשים בפי יעקב, לאחר שכבר סיכמו על בלהה, לא בא בהיסח הדעת. נראה שגם אם היו דבריה של רחל שלא כהוגן, גם אם תבעה מיעקב במפגיע דברים שאין לו שליטה עליהם, גם אם היא אולי עושה ממנו אלוה (או כך לפחות הוא חושב שהיא חושבת), המדרש לא סולח ליעקב ומוכן אף להעצים את חומרת דבריו הרבה מעבר לפשט המקרא: "כך עונים את המעיקות? כך אתה מחסד את אשת נעוריך הנכספת לילד? איך רואה את המצוקה של אשתך האהובה?"

²³ מסיחים או שמה מטיחים דברים קשים.

²⁴ ראו הפסוק המלא במלאכי ג טז: "אז נדברו יראי ה' איש את רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו". מדרשים רבים דורשים פסוק זה על תלמידי חכמים העוסקים בתורה, על כח החכמים לחדש בתורה, על אמירת דברי תורה בשולחן ועוד. וכאן הוא נדרש על שיח יעקב ורחל שהקב"ה הקשיב לו, שמע וכתב לפניו לזכרון, ליום העתיד לבוא.

²⁵ מכל הכעס הזה, זכתה רחל להיפקד וללדת שני בנים. הפיתרון, עפ"י מדרש זה, הוא בלידת יוסף, בפרי בטן לרחל עצמה ולכן אולי שינה מסדר הדברים במקרא וחזר על דברי יעקב הקשים גם לאחר שהסיכמו על בלהה. הקב"ה כותב בספר הזכרונות והזמן מתרגש ובא ומרכז את ההרגשות הקשות - הרגיש הזמן, והגיע הרגע של "אסף ה' את חרפת" מחד גיסא, ו"יוסף ה' לי בן אחר" מאידך גיסא. אלא שזה האחרון, לידת בנימין, מקיים את "מתה אנכי" ורחל מתה בעודה בדרך ולאחר שהביאה שליש מספר בניה של אחותה. סוף טרגי זה של רחל, קשור גם בדברי יעקב בסוף הפרשה, בפרשת חיפוש התרפים: "עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה", שעליהם אמרו חז"ל: "קללת חכם, אפילו על חינוס - היא באה". ובערוב ימיו מסכם יעקב ואומר ליוסף בנה: "מתה עלי רחל". ומעניין שהפסוק: "ויזכור אלהים את רחל" לא נכנס לתפילת זיכרונות של ראש השנה. הזכרון של ירמיהו: הבן יקיר לי אפיים ... זכור אזכרנו עוד" - כן. זכירת נח - כן. אבל זכירת רחל שנפקדה, שהוא מוטו חשוב בתפילת ראש השנה, בוודאי ביום הראשון - לא. מדוע? האם משום שהוא זיכרון פרטי או משום כל המהלך הטרגי שהצבענו עליו שיכול להזכיר את קשיחותו של יעקב. נשמח לקבל תגובות.

²⁶ לרמב"ן יש "מהלך" מעניין משלו לכל פרשת "הבה לי בנים" הפותחת בדרשות חז"ל ומסיימת בפירוש ייחודי לו. נשאר דבריו כמות שהם ולא נחיל בהם ידיים.

הבה לי בנים - אמרו המפרשים (רש"י, וראב"ע) שתתפלל עלי. ואם אין מתה אנכי - לשון רש"י שמי שאין לו בנים חשוב כמת, והוא מדרש רבותינו (בראשית רבה עא ו). ואני תמה, אם כן למה חרה אפו ולמה אמר התחת אלהים אנכי? ושומע אל צדיקים ה'! ומה שאמר: אבא לא היו לו בנים, אני יש לי בנים, ממך מנע ממני לא מנע - וכי הצדיקים אינן מתפללים בעד אחרים? והנה אליהו ואלישע התפללו בעד נשים נכריות (מלכים א יז כא, ושם ב ד טז). ונראה שבשביל זה תפסוהו רבותינו, אמרו בבראשית רבה (עא ז) אמר לו הקדוש ברוך הוא: כך עונין את המעיקות, חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בנה:

ועל דרך הפשט אמרה רחל ליעקב שיתן לה בנים, ובאמת דעתה לאמר שיתפלל עליה, אבל שיתפלל עליה עד שיתן לה בנים על כל פנים. ואם אין, שתמית עצמה בצער. דברה שלא כהוגן בקנאתה, וחשבה כי באהבתו אותה יתענה יעקב וילבש שק ואפר ויתפלל עד שיהיו לה בנים שלא תמות בצערה. ויחר אף יעקב – שאין תפילת הצדיקים בידם שתשמע ותענה על כל פנים. ובעבור שדברה דרך געגועי הנשים האהובות להפחידו במיתתה, חרה אפו. ולכך אמר לה שאינו במקום אלהים שיפקוד העקרות על כל פנים, ואיננו חושש בדבר, כי ממנה נמנע פרי הבטן ולא ממנו, וזה ליסר אותה ולהכלימה. והנה הצדקת בראותה שלא תוכל להיסמך על תפילת יעקב, שבה להתפלל על עצמה, אל שומע צעקה, וזהו: "וישמע אליה אלהים" (להלן פסוק כב).²⁷

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: בדף זה פגשנו מספר ביטויים ופניני לשון. נשוב ונזכירם בסיום דברינו: ומה תעשה אהבה בצד קנאה, אין בונים אלא את ההרוס, יודע אני מהיכן היא מכתי, כך עונים את המעיקות? ומעל כולם: הרגיש הזמן!

²⁷ זו השיטה בה הולכים רבים אחרים, שבסופו של דבר, התפללה רחל בעצמה ותפילה זו הביאה לזכירה ולשמייעת הקב"ה: "ויזכר אלהים את רחל וישמע אליה אלהים ויפתח את רחמה וילדה בן". באופן דומה מפרשים גם רבי בחיי בן אשר, מלב"ם ומפרשים רבים אחרים, אשר צועדים בנתיב שסלל פירוש רמב"ן זה. מהריב עם יעקב, יצא פתרון ביניים בדמות בלהה. הפתרון האמיתי, הולדת יוסף ובנימין בעקבותיו, בא מתפילתה של רחל עצמה ולא משום מקום אחר. גם לא מיעקב שלא ידע לקיים את "לנוכח אשתו" של יצחק אביו: "בראותה שלא תוכל להיסמך על תפילת יעקב, שבה להתפלל על עצמה, אל שומע צעקה". בעשותה כך, ממקמת רחל את עצמה בשונה משרה ומרביקה ובדומה לחנה.